

Karistusõiguse eriosa terminitest isikuvastaste süütegude näitel (1)

Jaan Sootak

Tartu Ülikooli kriminaalõiguse professor

1. Sissejuhatus

Küllap iseloomustab iga riigi karistusõiguse üldosa konkreetsus, kompaktsus ja täpne mõistekasutus. Viimane omakorda tähendab täpseid õiguslikke mõisteid, mida on huvitav ja kasulik analüüsida ka terminoloogia seisukohalt.¹

Karistusõiguse eriosa – ilmselt käib see ka teiste õigusharude kohta – on märksa kirevam ja paistab silma rohkete erialaterminitega, mis on küll leidnud koha karistusseadustikus, kuid pärinevad enamasti väga erinevaid valdkondi reguleerivatest haruseadustest. Sellisena ei ole need sugugi ainult karistusõiguse mõisted ning neid tähistavaid sõnu ei ole mõtet ka õigusterminitega käsitada. Teisisõnu – terminoloogiline analüüs asendub mõistete ehk sisulise analüüsiga. Nii on *agressiooniakt* (§ 91), *keemiarelv* (§ 93), *sõjategevuse piirkond* (§ 97) jms küll karistusseadustiku (KarS)² terminid, kuid nende analüüs maanduks kaunis kiiresti rahvusvahelisse õigusesse kuuluvatel konventsioonidel. Ka pole lootustki rääkida *piraatikaubandusest* (§ 222), *tehnilisest kaitsemeetmest* (§ 225), *mikrolülituse topoloogiast* (§ 226) või muudest terminitest ilma autoriõiguse mõistete sisu analüüsimate.

Eelöeldu ei tähenda siiski kõigi eriosa mõistete täielikku seotust haruseadustega. Seadustikus võime leida ka peatükke, kus karistusõigus toimetab suuresti üldkeele mõistetega, olles andnud neile siiski konkreetse õigusliku sisu ja paigutanud kindlasse õiguslikku süsteemi. Üks neist on isikuvastaste süütegeusid käsitlev KarSi 9. peatükk. Järgnevalt käsitlengi õigustermineid isikuvastaste süütegude kontekstis, ehkki kohati on selle peatüki raamidest väljutud.

2. Isik

2.1. Isik ja inimene

Selles artiklis, nagu ka 9. peatüki kontekstis tähendab *isik* peamiselt inimest, seega olendit, kes on juba sündinud (ka alles sünnib), kuid ei ole veel surnud (ka surija on inimene karistusõiguslikus mõttes). Sünni ja surma mõisted on eelkõige meditsiinilise sisuga, kuid õigushüve ja kaitstava objekti määramise seisukohalt olulised ka karistusõiguslikult.³ Lähem tutvumine 9. peatüki sisuga näitab siiski, et *isiku* mõiste on *inimesest* märksa laiem. Nimelt ulatub selle peatüki koosseisude kaitseala ka sinna, kus inimesest *veel* või *enam* rääkida ei saa.

Isiku kui kaitstavate õigushüvede kandja all mõeldakse nimetatud peatükis füüsilist, mitte juriidilist isikut. Viimane võib küll olla süüteo subjekt §-s 14 sätestatud tingimustel, kuid ei ole kannatanuna karistusõiguslikult kaitstud.

¹ Nt. J. Sootak. Karistusõiguse üldosa terminitest. – Õiguskeel 2016, lk 17 jj; sama ka: Õiguskeel 2016, nr 2, lk 17–33. – <http://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/oiguspoliitika/ajakiri-oiguskeel>.

² RT I 2016, 14.

³ Lähemalt koos edasiste allikaviidetega: Karistusseadustik. Komm. vlj. Koostajad J. Sootak, P. Pikamäe. 4. vlj. Tallinn: Juura, 2015 (edaspidi: KarSK), § 113 komm. 1.2–1.4.

2.2. Sügoot, embrüo ja loode kui isikud

KarSi 9. peatükk sisaldab kahte alljaotust: 4. jagu „Raseduse ebaseaduslik katkestamine“ ja 5. jagu „Inimloote ebaseaduslik kohtlemine“, mis tagavad karistusõigusliku kaitse loote elule ja tervisele. Seaduse §-d 125–132 kasutavad terminit *loode* (täpsemalt *inimloode*), kuid kommentaarist võib leida ka *embrüo*.⁴ Mõlemad on haruseadustest pärinevad terminid: raseduse katkestamise ja steriliseerimise seaduse (RKSS)⁵ § 2 räägib *embrüost* ja *lootest*; kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadus (KVEKS)⁶ § 3 selgitab, et embrüo on varajases arenemisjärgus olev loode alates munaraku viljastumisest. Karistusõiguslikult saame embrüost kui kaitstavast objektist rääkida siiski alles viljastunud munaraku kinnistumisest emakaseina külge (nideerumisest), mis toimub umbes 14 päeva jooksul pärast munaraku viljastumist (viljastatud munarakku kutsutakse ka *sügoodiks*).⁷ *Embrüo* omandab *loote* nime kaheksa nädala vanuselt.

Loode on õiguslikult kaitstud. Tsiviilõiguslikult võib loode omandada õigusvõime juba alates lapse eostamisest, seega enne sündimist, kuid tingimusel et ta sünnib elusana (tsiviilseadustiku üldosa seadus, TsÜS)⁸ § 7 lg 3.⁹ Karistusõiguslikult tähendab loote õiguskaitse seega embrüo ja loote kui inimelu kandja kahjustamise karistatavust. Kõlaga see pealegi veidi paradoksaalselt, kuid vähemalt karistusseaduse süsteemi mõttes on loode küll veel mitte inimene, kuid siiski juba isik.

2.3. Surnud isik

Sama loogika kehtib ka surnu, inimese surnukeha ehk laiba kohta. Võib küll öelda ka *surnud inimene*, kuid karistusõiguslikus mõttes lakkab inimene olemast surma hetkel. Isikuvastaseid süütegusid käsitlevas 9. peatükis on iseseisev 8. jagu „Surnuvastased süüteod“, mis lubab nimetada ka laipa isikuks. Ka kirjanduses räägitakse *surnud isikust* nii jao kontekstis kui ka näiteks seoses laimuga (surnud isiku au ja väarikus).¹⁰ Seaduse tekst räägib küll *inimese laibast* või lihtsalt *laibast* (§-d 148 ja 150) või *surnust* (§ 149).

Surnu aust ja väarikusest tuleb siiski rääkida väga tinglikult. Õigushüved saavad kuuluda elavale inimesele, kuid mitte surnule. Võib öelda, et au ja väarikus on surnu inimväarikuse säilinud osad, kuid neid ei saa talle omistada, lugeda talle kuuluvaks, sest surnule ei kuulu midagi.¹¹ Nii tekibki järjekordne paradoks – surnu on isik, kellele kunagi kuulunud hüvesid on vaja meile, elavatele. Osa surnu isikust muutub elava inimese osaks, sest me tunneksime end näruselt, kui ei austaks lahkunute mälestust, nende puutumatus ja rahu.

⁴ KarSK (viide 3) § 125 komm. 2.

⁵ RT I 2015, 1.

⁶ RT I 2015, 4.

⁷ Lähemalt: **J. Sootak**. Isikuvastased süüteod. 5. vlj. Tallinn: Juura, 2014, ptk II.3 vnr 12.

⁸ RT I 2015, 106.

⁹ Lähemalt õigusvõime sisust: Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm. vlj. Koost. P. Varul jt. Tallinn: Juura, 2010, § 7 komm 3.6; **P. Varul** jt. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura, 2012, lk 219 ja 220. Siiski ei ole selgitatud, mida mõeldakse eostamise all ja kuidas see seostub arenguga *sügoot – embrüo – loode*.

¹⁰ Eesti NSV kriminaalkodeks. Komm. vlj. Koost. I. Rebane. Tallinn: Eesti Raamat, 1980 (edaspidi: KrKK), § 129 komm. 2a; KarSK (viide 3) § 148 komm. 1.

¹¹ Tal ei ole ka abikaasat. Terminoloogilistest paradoksides ja kramplikust püüdest vältida sobivat eestikeelset sõna *lesk*: **P. Kask**. Surnu abikaasa Eesti õigusloomes ja ametniku abikaasa Eesti õiguspraktikas. *Sine loco*: Ilo, 2004, lk 7–15.

2.4. Inimväärikus

Au ja *väärikus*, kuulugu need siis elavale või surnule, on tuletatud *inimväärikusest*. Viimase näol on tegemist liiga mahuka ja pisut laialivalguva mõistega, et moodustada terviklikku ja kompakset õigushüve. Kirjanduses on siiski väidetud, et isikuvastaste süütegude koosseisudega kaitstakse inimõigusi, mis tulenevad juba inimeseks olemise faktist; *inimväärikus* on käsitatav 9. peatükis kaitstavate õigushüvede koondmõistena.¹²

Inimväärikuse kompakset ja ammendavat määratlust ei ole, enamasti antakse see mõiste loeteluna: õigus heale nimele, turvalisusele, õiguslikule võrdsusele, inimlikule identiteedile, kehalisele puutumatusse jm.¹³ Kirjanduses on püütud anda inimväärikuse ammendav mõiste kuue-elementiliseks: kehaline puutumatus, inimväärsed elutingimused, õiguslik võrdsus, isiku identiteet, otsustamisvabadus ja menetlus, mis tagab inimese kohtlemise mitte objekti, vaid subjektina.¹⁴ Minu arvates on oluline ka inimväärikuse mõiste sidumine inimolemusega, inimese vaimse ja kõlbelse väärtusega tema enese pärast, loomuliku inimesepildiga. Inimese eksistents ja areng peab lähtuma temast enesest kui inimloomuse kandjast.¹⁵

Nendest määratlustest tulenevalt jõuame järeldusele, et inimväärikus ja vahetult inimeseks olemise faktist tuletatavad õigushüved (nt elu, tervis jms) ei ole siiski päris sünonüümid; inimväärikus ei ole isikuliste õigushüvede summa. Eriti selgelt ilmneb see piinamiskeelu näitel. Nimelt tuleneb inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni¹⁶ artiklist 3 absoluutne piinamiskeeld menetluses – piinamisega alandatakse inimest, muudetakse tema keha ja vaim sunnitoimingu vahetuks objektiks. Selline käsitlus lähtub eelkõige inimväärikuse negatiivsest määratlusest – inimest ei tohi muuta vahendiks mistahes eesmärgi saavutamiseks. Nii tõstetakse inimväärikus õigushüvede süsteemist üldse välja ja antakse talle eriline, teistega võrreldes kõrgeim staatus. Karistusõiguslikult jõuame siitkaudu järjekordse paradoksini – terroristist pantvangistaja tapmine kahjustab tema elu, kuid mitte inimväärikust ja on seega õigusvastasust välistava asjaoluna lubatud, seevastu tema piinamine kasvõi surmaohus oleva pantvangistatud lapse elu päästmiseks on vastuolus inimväärikusega ja seega lubamatu.¹⁷

2.5. Isiku mitu palet

1) *Kannatanu* ja *ohver*

Isik on meie karistusõiguses vist küll üks enim ekspluateeritud mõistetest. Seni on olnud jutt isikuvastastest süütegudest, seega isikust kui *kannatanust*, kelle õigushüve on ohustatud või kahjustatud. Vastavalt kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS)¹⁸ § 37 lõikele 1 on kannatanu isik, kellele on

¹² KarSK (viide 3), ptk 9 sissejuhatus, komm 1.

¹³ RK 3-1-1-80-97 p 1.

¹⁴ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Komm. vlj. 3. vlj. Tallinn: Juura, 2012 (edaspidi: PSK), § 10 komm. 3.1

¹⁵ **J. Sootak**. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura, 2015, ptk III vnr 27.

¹⁶ Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon – RT II 1996, 11,34.

¹⁷ Lähemalt koos edasiste allikaviidetega, sealhulgas ka kriitiliselt inimväärikuse ülimuslikustamisest: **J. Sootak**. Kriminaalpoliitika (viide 15), ptk V vnr 27 ja 28. Põhjalikult koos viidetega Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikale:

U. Lõhmus. Põhiõigused kriminaalmenetluses. 2. vlj. Tallinn: Juura, 2014, ptk IX.9. 1– 9.4. Piinamise kohta vt ka käesoleva artikli p 4.3.

¹⁸ RT I 20116,16.

tekitatud kahju. Kannatanust räägib ka materiaalne karistusõigus, nt KarS § 57 lõike 1 punktid 1 ja 9, § 58 punkt 2, § 81 lõike 7 punkt 3 jt. Väärteomenetluse seadustikus (VTMS)¹⁹ kannatanut ei tunta.

Kannatanu sünonüüm on *ohver*, mida aga materiaalõigus ei tunne. KrMS § 8 punkt 7 räägib *ohvriabist*. Ohvriabi seaduse (OAS)²⁰ § 8 lõige 1 seob *ohvriabi* ja *ohvri* meid huvitavas kontekstis vägivald-kuriteoga, ehkki abi osutatakse mitte ainult selliste kuritegude ohvritele.²¹ Aga ikka on tegu vägivalla ohvriks langenud isikutega (nt § 3 lg 1). Seega võime öelda, et vägivallakuriteos kannatanut nimetatakse *kuriteo ohvriks*, kuid siiski ainult seoses ohvribiteenusega.

Isikuvastaste süütegude peatükk *kannatanut* ega *ohvrit* ei kasuta. Kuriteod on toime pandud *inimese vastu*, nt § 113: *teise inimese tapmine*, § 121: *teise inimese tervise kahjustamine* jne või lihtsalt *inimese vastu*, nt §-d 141 ja 143: *inimese tahte vastane suguühe*. On ka koosseise, kus kannatanut nimetatakse *isikuks* (nt §-d 143², 145 jt).

2) Kahtlustatav, süüdistatav ja menetlusalune isik

Võime oma tuttava *isiku* leida ka teiselt poolt rindejoont. Nimelt tegutsevad pealkirjas nimetatud isikud kriminaalmenetluses *kahtlustatavatena* (KrMS § 33) ja *süüdistatavatena* (§ 35). Väärteomenetluses asendab neid *menetlusalune isik*. VTMS § 18 lõikes 1 on *tsiviilkostjad*, keda pärast karistamist nimetatakse *süüdlaseks*. *Süüdistamisest* ja *süüdistatavast* ei saa väärteomenetlus mujalgi mööda. Nimelt on need terminid kasutusel VTMS § 133 punktis 1 ja § 180 punktis 4. Materiaalne karistusõigus tunneb ka *süüdlase* mõistet, mis on §-s 80 omandanud lisandi *kannatada saanud* (säte näeb ette võimaluse vabastada karistusest isik, kes on kuriteo tagajärjel ise raskelt kannatanud). *Kannatada saanud süüdlane* on selles sättes siiski *süüdimõistetud*, mitte *kannatanu*.

Lisaks nimetatutele toimetavad kriminaalmenetluses veel KrMSi §-s 40 *tsiviilkostjad*, *kolmandad isikud* (§ 40¹) jt. *Kolmandat isikut* tunneb ka materiaalõigus seoses konfiskeerimisega (KarS § 83 lg 2).

Käesolev ekskurss (suuresti menetluse valdkonda) oli vajalik üksnes, näitamaks, et mitmesugustel isikutel on siiski oma nimi. Paraku tuleb nentida, et karistusõiguses liigub ringi ka isikuid, kellel nimi puudub.

3) Lihtsalt isik

Karistusõigus sisaldab mitmeid norme, kus nimetatakse lihtsalt *isikut* ja ehkki tema menetluslik roll ei tarvitse olla alati selge, peetakse enamasti silmas *kahtlustatavat* või *süüdistatavat*. Samas on kasutusel ka teine termin – *teo toimepanija* (nt KrMS § 20). Probleem on aga selles, et need isikud võivad osutada menetluse käigus üldse mitte *süüdistatavateks* või *süüdimõistetuteks*, vaid *õigeks-mõistetuteks*, *tunnistajateks* või koguni *kannatanuteks*. Nii võib isik panna teo küll toime tahtlikult (§ 16), kuid hädakaitseseisundis (KrMS § 28). See asjaolu annab aluse ta õigeks mõista, ehkki ta võib olla kohtu alla antud süüdistatuna tapmises või tervisekahjustuse tekitamises.

¹⁹ RT I 2016,18.

²⁰ RT I 2016, 5.

²¹ Ohvri menetluslikust seisundist: Kriminaalmenetluse seadustik. Komm. vlj. Koostajad E. Kergandberg, P. Pikamäe. Tallinn: Juura, 2012, § 203² komm. 3.1.

Selliste, vähemalt menetluse jooksul ambivalentsete tegelaste jaoks ei ole seaduses eesti keeles seni muud terminit peale *isiku* või *teo toimepanija* kasutusele võetud. Sakslased kasutavad sellistel juhtudel sõna *Täter*, mille eestikeelne vaste *tegija* ei ole läbi löönud. Ka *toimija* on jäänud põhiliselt kahe raamatu kaante vahele.²² Saksa kriminaalkodeksi StGB kasutab ka veel neutraalsemat konstruktsiooni *wer* (kes), näiteks § 32 lõikes 1 (hädakaitse): *Kes paneb toime teo, mis ...* või § 212 (tapmine): *Kes tapab inimese ...* Sama teed on läinud ka Soome Rikoslaki, näiteks § 21 lõikes 1 (tapmine): *Joka tappa toisen...* või § 21 lõikes 5 (tervisekahjustus): *Joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa...* Šveitsi StGB kasutab mõlemat varianti, näiteks §-s 111 (tapmine): *Kes tahtlikult tapab inimese...* ja §-s 113 (tapmine): *Kui tegija (der Täter) tegutseb...* Vene karistusseadustik räägib meie omaga sarnaselt põhiliselt *isikust* (*лицо*).

Kokku võttes tuleb nentida *isiku* äärmiselt laia kasutusala. Teksti lugedes tuleb hoolikalt tähele panna, kuhu *isik* materiaalõiguslikus ja menetluslikus mõttes kuulub.²³ Meie tuleme aga tagasi isikuvastaste süütegude juurde.

3. Tapmine

3.1. Mõiste

KarS § 113 määratleb tapmise pisut tautoloogilisemalt kui *teise inimese tapmise*. Tapmine on surma põhjustamine, seega ka üldkeeleliselt arusaadav ega vaja lisaselgitusi. Paljud tapmise mõiste küsimused taanduvad pigem objekti tuvastamisele – kas on tegemist *juba* või *veel* inimesega, seega sünni ja surma mõistele (ülal p 2.1).

Selgitamist vajab ehk *teine inimene*. Sel teemal on püütud ka ironiseerida, et kas esimese inimese tapmine siis ei olegi karistatav?²⁴ Tegemist ei ole siiski keelelise väärkasutusega, sest eesti keeles tähendab *teine* mitte ainult järjekorras teist, vaid on ka tähenduses *keegi teine, muu*.²⁵ Seadusandja tahab siin rõhutada, et tapmine saab olla ainult võõrkahjustus; enesetapp ei ole koosseisupärane tegu. Siit omakorda tuleneb, et enesetapust osavõtt – kaasaaitamine või kihutamine – ei ole karistatav, sest osavõtt eeldab alati koosseisupärast tegu. Põhimõtteliselt ei ole aga välistatud ühe isiku vastutus teise enesetapu eest vahendliku täideviimise või tegevusetuse vormis.²⁶

KarSi eelnõu väljatöötamise ajal tekitas imestust püüd loobuda koosseisuteo määratlemisel terminist *tahtlik tapmine*. Nii oli see ju kogu aeg olnud ja kas siis nüüd tapmine ei olegi enam tahtlik? Asi on aga selles, et vastavalt § 15 lõikele 1 on iga eriosas kuriteona määratletud tegu tahtlik. Ettevaatamatuse eest karistatakse ainult siis, kui seadus näeb selle otseselt (seega erandina) ette. Nii on mõiste *tahtlik tapmine* mõttetud, sest *teise inimese surma tahtlik põhjustamine* ongi *tapmine*. Sama mõttetut ja sisuliselt vale on ka väljend *ettevaatamatu tapmine*, sest surma põhjustamine ei saa olla korruga nii tahtlik kui ka ettevaatamatu. Seetõttu näebki § 117 ette eraldi vastutuse surma ettevaatamatu põhjustamise eest.

²² E. Samson. Kriminaalõiguse üldosa. Tlk O. Jaggo. Tallinn: Justiitsministeerium, 2001; *idem* Kriminaalõiguse eriosa. Tlk O. Jaggo. Tallinn: Eesti Õiguskeskus, 2005.

²³ Isiku, tegija, täideviija ja toimepanija mõistetest karistusõiguses üldiselt: J. Sootak. Karistusseadustiku terminoloogist (1). – Õiguskeel 2001, nr 5, lk 30-31.

²⁴ Eesti Ekspress 5.6.2003.

²⁵ Eesti kirjakeele seletussõnaraamat (edaspidi EKKS) VI.1. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2001, lk 160.

²⁶ Lähemalt: J. Sootak. Isikuvastased süüteod (viide 7), ptk II. 4.3.

3.2. Mõrv

Iga mõrv on tapmine, kuid iga tapmine ei ole mõrv. Selline järeldus tuleneb seaduse süsteemist, täpsemalt KarSi 9. peatüki 1. jao ülesehitusest. Nimelt sätestab selle jao § 113 vastutuse *expressis verbis* tapmise, sisuliselt aga tapmise põhi- ehk lihtkoosseisu eest. Viimane tähendab tapmist ilma koosseisuliste raskendavate või kergendavate asjaoludeta. Paragrahv 114 kannab pealkirja *mõrv* ja tähendab sisuliselt tapmist raskendavatel asjaoludel. Seega sisaldab mõrva koosseis endas kahte osist: tapmine ja vähemalt üks asjaolu, mis eetiliselt ja õiguslikult muudab tapmise eriti taunitavaks. Nimetatud raskendavatest asjaoludest väärivad keelelisest seisukohast käsitlemist: *tapmine piinaval või julmal viisil* (lg 1 p 1) ja *tapmine omakasu motiivil* (lg 1 p 5 alt 2); viimane seoses motiivi ja ajendi mõistetega (allpool p 3.3).

Esimene neist on üle võetud Eesti NSV kriminaalkoodeksi § 101 punktist 7, kus termin oli täiendatud sõnaga *eriti: eriti piinaval või eriti julmal viisil*. Selle lisandiga taheti ilmselt rõhutada, et iga tapmine on julm, teatud juhtudel saab aga rääkida erilisest julmusest või piinast. KarS on sõnast *eriti* loobunud, kuid tunnusest endast mitte, jäädes seega samuti seisukohale, et tegemist on millegi täiendavaga, mis eristab seda tegu muust – kui nii tohib öelda – tavalisest tapmisest. Kriminaalkoodeksiaegsest kirjandusest võib aga järeldada, et tunnuse kahe külje eristamine ei olegi vajalik, tegemist on pigem ühe teomadusega; teo kirjeldusega, mis loetleb selle võimalikke omadusi.²⁷ Praegune kirjandus ja kohtupraktika on hakanud aga selgelt eristama tunnuse kahte külge: julmust ja piinavust, lähtudes elementaarsest grammatilisest tõsiasjast, et tegemist on alternatiivsusega või-seose näol.²⁸ Mille muu kui kriminaalkoodeksi reliktina ja viletsa keeletajuga saab seletada kohtupraktikas leiduvaid näiteid ühes teos süüdimõistmisest tapmises piinaval või julmal viisil (Riigikohus pidi siin selgitama, et tegemist on kahe iseseisva tunnusega, mida tuleb eristada ja isikule põhistatult omistada).²⁹ *Või*-seos ei välista mõistagi võimalust omistada isikule ka mõlemad tunnused, kuid ka siis tuleb nende olemasolu sisuliselt põhistada.³⁰

3.3. Motiiv ja ajend

Omakasu tähendab ainelist kasu (vara suurenemist, varalise kohustuse vähenemist, sellest vabanemist vms).³¹ Keeleliselt küljelt tasub aga pöörata tähelepanu terminile *omakasu motiiv*.

Seda subjektiivse koosseisu tunnust kasutab KarS ka mujal, näiteks § 12 lõikes 3, § 24 lõikes 1 ja § 58 punktis 1. Kriminaalkoodeksis aga kasutati selle asemel terminit *ajend*, näiteks § 38 punktis 3: *omakasu või muu madal ajend karistuse raskendava asjaoluna*, § 101 punktides 1 ja 2: *tapmine omakasu või huligaansel ajendil*, § 161 lõikes 1: *ametiseisundi kuritarvitamine omakasu või muul isiklikul ajendil*. Siiski tundis seadus § 42 lõikes 2. ka *motiivi* mõistet. Kirjanduses leiti, et *motiiv* on süüdlase poolt tunnetatud sisemine *ajend*, mis kutsub esile otsuse panna toime kuritegu. Samuti eristati *motiivi* ja *ajendit*. *Ajend* on kriminoloogilises tähenduses asjaolu, mis vahetult vallandab kuriteootsuse.³² Miks seaduse tekstis eelistati siiski ebakohast *ajendit*, ei ole selge. KarS loobuski

²⁷ Nt KrKK (viide 10) §-d 38 komm. 7a, 101 komm. 9 ja 114 komm. 1.

²⁸ Nt KarSK (viide 3) § 114 komm. 2.1.

²⁹ RK 3-1-1-114-06 p 3, 8.2-8.3.

³⁰ Nt RK 3-1-1-1-15 p 2.4, 11.

³¹ Lähemalt: KarSK (viide 3) § 114 komm. 6.3.

³² KrKK (viide 10) § 8 komm. 9; I. Rebane. Kuriteo subjektiivne külg. Tartu: TRÜ, 1981, lk 76 jj.

omakeelsest *ajendist* ja võttis kasutusele *motiivi*. Põhjus on sisuline. Motiiv on psühholoogiline kategooria – isiku tunnetatud käitumisvajadus.³³ *Ajend* seevastu on aga väline tegur, objektiivne fakt, mis annab tõuke motiveeritud käitumise vallandumiseks. Ajendil ei ole olulist sisulist tähtsust vallandunud põhjusliku ahela kujundamisel.³⁴

Eeltoodule toetudes võiks *ajendi* eesti õiguskeelest kustunuks lugeda; jäägu *ajendi* ja *motiivi* sisuline erinevus kriminoloogia ja õiguspsühholoogia käsitleda. *Ajend* on aga leidnud endale siiski õiguskeeles päästerõnga, haakides end teise, tegelikult samuti ajalukku jäänud termini külge. Jutt on *huligaanses ajendist*. Kriminaalkoodeks nägi iseseisva koosseisuna ette vastutuse huligaansuse eest (§ 195), samuti *huligaanse ajendi* kui kvalifitseeritud koosseisu tunnuse tapmise ja üliraske kehavigastuse korral (§-d 101 p 2 ja § 107 lg 2 p 2). Huligaansus ise oli tegu, mis jämedalt rikub ühiskondlikku korda ja väljendab ilmset lugupidamatust ühiskonna vastu. Huligaansel ajendil toimepandud tapmise või kehavigastuse all mõeldi tegu, mis oli tingitud ilmsest lugupidamatusest ühiskonna vastu, hoolimatust suhtumisest ühiselureeglitesse, samuti „ilma igasuguse ajendita“ või „tähtsusetust ajendist“ toimepandud tegu.³⁵ KarS *huligaansuse* koosseisu ei tunne, sellega sarnane on *avaliku korra rikkumine* väär- või kuriteona (§-d 262 ja 263); ka puudub *huligaanne motiiv* kvalifikatsioonina §-de 114 ja 118 koosseisudest.

Nimetatud terminid puuduvad ka kirjandusest, paraku ei ole neist suutnud loobuda kohtupraktika. KarSi jõustumise järgsetes asjades on mõistetav olukord, kus isik tunnistati süüdi KrK § 195 alusel ning kohtud pidid vastavaid termineid käsitledes tegelema ka küsimusega, kas huligaansuse tunnustele vastav tegu on karistatav KarS § 262 või 263 järgi.³⁶ Ometi võib *huligaanse ajendi* leida ka hilisemast kohtupraktikast nii kohtueelse menetluse kui ka kohtumenetluse staadiumi materjalides. Näiteks leitakse prefektuuri otsuses, et isik „võttis /---/ kaupluse müügisaaalis huligaansetel ajenditel vitriinist pähkleid ning sõi need ära. Kui turvamees tegi ettepaneku nende pähklite eest tasuda, solvas menetluslune isik turvatöötajat ebatsensuursete sõnadega.“ Selles asjas leidis maakohus küll, et mõiste *huligaanne ajend* on sisustamata.³⁷ On aga asju, kus *huligaanne ajend* ei häiri ka kohut.³⁸

Tõsi, *huligaansus* ja *huligaanne* on üldkeeles säilinud, tähendades endiselt avaliku korra rikkumist.³⁹ *Huligaansuse* sünonüümina on *korrarikkumise* kõrval pakutud ka *ulakut*.⁴⁰ Esimese on KarS §-de 262 ja 263 näol juba üle võtnud (*avaliku korra rikkumine*), teine seondub aga liiga otseselt *ulakusega, üleannetusega*⁴¹, seega pigem lapsiku, mõtlematu käitumisega ega sobi kindlasti karistusõiguse karmi maailma.

³³ T. Bachmann. Psühholoogia. Raamat juristidele. Tallinn: Juura, 2015, lk 82.

³⁴ T. Bachmann, R. Maruste. Õiguspsühholoogia aluse1. Tartu: TRÜ, 1985, lk 63 ja 66.

³⁵ KrKK (viide 10) § 101 komm. 3a.

³⁶ Nt RK 3-1-1-89-03, 3-1-1-96-03, 3-1-1-102-03 jt.

³⁷ RK 3-1-1-88-14 p 1, 3.

³⁸ Nt RK 3-1-1-113-12 p 2.3; Tartu Ringkonnakohtu otsus 1-16-9178.

³⁹ EKKS (viide 25) 3, lk 490–491; Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2013 (edaspidi: ÕS), lk 213; Võõrsõnastik. 3. vlj. Tallinn: TEA, 2015, lk 293. Eesti etümoloogiasõnaraamat (Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2012; edaspidi EES) ja TEA entsüklopeedia (8. kd, Tallinn: TEA 2012) seda sõna ei tunne. ENE (3. kd.. Tallinn: Valgus, 1988), lk 490 järgi on huligaansus „NSV Liidus avaliku korra tahtlik jäme rikkumine ...“.

⁴⁰ A. Õim. Sünonüümisõnastik. Tallinn: oma kulu ja kirjadega, 1991, lk 93.

⁴¹ EES (viide 39), lk 577.

Jättes siinkohal ennustamata, kas ja kui kaua *huligaansus* eesti üldkeeles veel vastu peab, oleks eesti õiguskeeles aeg sellest nõukogudeaegsest õigusterminitest loobuda.

3.3. Roim

Eestis pandi 2015. aastal toime 38 tapmist (§ 113) ja 12 mõrva (§ 114)⁴², seega kokku 50 ... mida? Statistiliselt on väljend *tapmised ja mõrvad* täiesti õige, üldnimetus selle kahe süüteo liigi kohta võiks sisuliselt olla *tapmine*, kuid see ei oleks kooskõlas seaduse süsteemiga. Üldkeeles võiks võtta väljendi *tahtlik surmamine*, kuid esiteks on see kohmakavõitu, teiseks jääks statistiliselt lahtiseks tapmise privilegeeritud koosseisude (§-d 115 ja 116) arv. Eesti Vabariigi 1929. aasta kriminaal-seadustik (RT 1929, 56) kasutas 22. peatüki pealkirjana „Surmamine“, kuid selles seaduses ei olnud koosseisud pealkirjastatud, mistõttu üld- ja liigimõistete küsimust vähemalt seadusandlikul tasandil ei tekkinud. *Mõrv* oleks üldmõisteks sobinud, sest üldkeeles on see mõiste kui *tahtlik inimese-tapmine* kasutusel⁴³, aga siis tulnuks § 114 jaoks jääda kriminaalkodeksiaegse raskepärase sõnastuse juurde, *tapmine raskendavatel asjaoludel*.

Aga 50 roima? *Roim* on keeleuunduse ajal loodud tehistüvi, tõenäoliselt inglisekeelse impulss-sõna *crime* järgi.⁴⁴ Tänapäeval on see üldkeeles kasutusel kui raske kuritegu, aga ka kui veretöö, mõrv. Õiguskeel ei ole seda terminit kasutusele võtnud, ehkki selle sünonüümiks pakutakse ainsana *mõrva*, kusjuures *roimama* tähendab tapma, kuid mõneti ebaloogiliselt on *roimarliku* vaste *julm*.⁴⁵

Üldkeeles tähistab *roim* tõepoolest pigem üldse rasket kuritegu, mitte ainult tapmist: *kõlblusroim*, *liiklusroim*, *roimarlik pilk*⁴⁶, *sõjaroimar* ehk *sõjakurjategija*⁴⁷. Anatole France'i „Sylvestre Bonnard'i roima“⁴⁸ (originaalis *le crime*) tõlkija Aita Kurfeldt on ilmselt leidnud, et see termin sobib paremini edasi andma akadeemikuhärra käitumist, milles ei olnud ju tegelikult üldse midagi kuritegelikku.

3.4. Roimar, mõrvar ja tapja

Kuivõrd *roim* ei ole õigusterminina kasutusel, siis ei leidu õiguskeeles ka *roimarit*. Samamoodi puudub vähemalt Riigikohtu lahendites *mõrvar* (ammugi ei tasu õiguskeelest otsida *mõrtsukat*). Mõrvaasjade analüüsimisel kasutatakse kohtulahendites ja ka kirjanduses tavapäraseid termineid, nt *isik*, *süüdistatav*, *toimepanija*.⁴⁹

Tapmise toimepanija on *tapja* ja seda nimetust kasutab koguni seadus, nimelt §-s 115: ... *solvamine tapja ... suhtes*. Sestap on ka täiesti arusaadav, et Riigikohus kasutab tegijanime *tapja* provotseeritud tapmise asju analüüsidest.⁵⁰ Peale selle võib *tapjat* leida ka teistes Riigikohtu lahendites peamiselt seoses asjaolude kirjeldamise ja tõendite, eelkõige tunnistajate ütluste analüüsiga.⁵¹ Siiski võib meie

⁴² http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2015.pdf

⁴³ EES (viide 39), lk 293.

⁴⁴ Samas, lk 433.

⁴⁵ **A. Õim** (viide 40), lk 423.

⁴⁶ EKKS (viide 25) V.1, lk 158.

⁴⁷ Eesti Entsüklopeedia (edaspidi: EE). 9. kd. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1996, lk 60–61.

⁴⁸ **A. France**. Sylvestre Bonnard'i roim. Tlk A. Kurfeldt. Tallinn: Eesti Raamat, 1968.

⁴⁹ Nt RK 3-1-1-70-16 p 8 jj; KarSK (viide 3) § 114 komm. 10.3.

⁵⁰ RK 3-1-1-1-15 p 11.1, 3-1-1-10-13 p 8, 3-1-1-86-04 p 8.

⁵¹ Nt RK 3-1-1-25-15 p 3.2, 3-1-1-107-13 p 3, 3-1-1-86-12 p 29 jm.

üldiselt tegijanime-pelglikus õiguskeeles kohata *tapjat* ka muus kontekstis, näiteks seoses mõrva asjas tuvastatava tapja tahtluse⁵² ja tapmisele kaasaaitamise küsimusega.⁵³

3.5. Provatseeritud tapmine

Tegemist on §-s 115 sätestatud tapmise vähem ohtliku koosseisu ehk privilegeeringuga. Tapmise on esile kutsunud kannatanu ise oma vägivaldse või solvava teoga. Sellisest teost tekib teisel poolel hingelise erutuse seisund, mis viib ta solvaja või vägivallatseja tapmiseni. Terminoloogiliselt pakub selle koosseisu juures huvi kaks asja: hilisema kannatanu solvav käitumine tulevase tapja suhtes ja tapjal tekkinud emotsionaalne seisund.

1) Solvamine

Solvamine ei ole KarSi järgi iseseisev isikuvastane kuritegu (erinevalt KrK §-st 130), küll on aga karistatav rahvusvaheliselt kaitstud isiku (§ 247), võimuesindaja (§ 275) ja kohtu (§ 305) solvamine. Et solvamise iseseisev koosseis puudub, siis puudub ka solvamise legaaldefiniitsioon ja õigustermin *solvamine* on seega muutunud määratlemata õigusmõisteks.⁵⁴ Kirjanduses nähakse solvamisenähtust kannatanu autunde, st sisemise au ja väärrikuse riivamist, tema halvustamist ebasüüdsas vormis.⁵⁵ Sama määratlus legaaldefiniitsioonina sisaldus ka KrK §-s 130: teise isiku au ja väärrikuse alandamine ebasüüdsas vormis. Siia juurde tuleb vaadata *laimamise* mõistet (ka see tegu on iseseisva isikuvastase süüteona dekriminaliseeritud). KrK § 129 järgi on *laim* teadvalt vale ja teist isikut häbistav väljamõeldis, olles seega suunatud au ja väärrikuse vastu objektiivses mõttes.⁵⁶

Eelöeldust peaks tulenema solvamise mõiste – see on, erinevalt laimust, suunatud isiku sisemise väärrikuse, eneseväärrikuse vastu, kuna laim halvustab isiku mainet objektiivselt. Sellise piiritlemise juures jääb aga arusaamatuks, kas *au* ja *väärrikus* on sünonüümid või ühe nähtuse kaks külge (objektiivne ja subjektiivne). Viimasel juhul tuleb leida ühendav üldmõiste. Tavamõistetena püütakse neid eristada, määratledes au kui eetika kategooriat, mis väljendab ühiskonna positiivset hinnangut inimesele. Subjektiivne autunne on inimese arusaam oma väärtusest.⁵⁷ Väärrikus on inimese subjektiivne enesehinnang ning ka nõue olla koheldud sellele vastavalt.⁵⁸ Lühidalt võib au määratleda kui isiku väärrikust ja mainet.⁵⁹ Siit võib teatud ebamäärasusest hoolimata järeldada, et *au* on üldmõiste, mis jaguneb sisemiseks autundeks ehk *väärrikuseks* ja väliseks auks ehk *maineks*. Õiguskirjanduses näibki valitsevat selline lähenemine. Nii solvamise kui laimu koosseisudega kaitstav õigushüve on *au* (sks *Ehre*) – isikuline, seega konkreetse inimesega seotud õigushüve. Au võib liigitada germaani õigusest pärit subjektiivseks ehk sisemiseks (määrav on inimese enda hinnang) ja roomaõiguslikuks objektiivseks ehk väliseks (ühiskonna, õiguskaasluse hinnang).⁶⁰ Selle

⁵² RK 3-1-1-13-11 p 7.1.

⁵³ RK 3-1-1-97-09 p 7.4.

⁵⁴ KarSK (viide 3) § 275 kom. 3.1; ka RK 3-1-1-3-05 p 7.

⁵⁵ KarSK (viide 3) § 114 kom. 7.

⁵⁶ KrKK (viide 10) § 129 kom. 2a. Sama ka KarSK (viide 3) § 247 kom. 3.2 (suunatud „nn välise au“ vastu).

⁵⁷ ENE 1. kd. Tallinn: Valgus, 1985, lk 367; EES (viide 39), lk 55.

⁵⁸ EE 10. kd (1998), lk 574.

⁵⁹ <https://et.wikipedia.org/wiki/Au>.

⁶⁰ Koos edasiste allikaviidetega: **T. Fischer**. Strafgesetzbuch und Nebengesetze. 56. Aufl. München: Beck, 2008, eelm §§ 185–200 vnr 3; V. Krey. Strafrecht. Besonderer Teil 1. 12. Aufl. Stuttgart: Kohlhammer, 2002, § 5 vnr 389.

liigitusega on sarnane ka kombineeritud dualistlik ehk faktilis-normatiivne aumõiste. Faktiline au on isiku tegelik enesehinnang, inimese hea nimi; normatiivne aumõiste arvestab ka objektiivset, ühiskondlikku hinnangut laimule või solvamisele.⁶¹

Au ja *väärrikuse* mõisteid ei ole kuigi põhjalikult avatud ka Riigikohtu lahendites. Nenditakse, et au (väärrikuse) mõistet tuleb vaadelda dualistlikult. Sisemine au kaitseb inimese sisemisi väärtusi ja väliline au tema väärtust teiste inimeste silmis, ni-öelda head mainet.⁶² Laimamine on välise au ja solvamine sisemise au riivamine; samas otsuses mainitakse ka solvamist kui sisemise au ja väärrikuse riivamist.⁶³

Siit võib teha järelduse, et laimu ja solvamise korral eristatakse küll nende tegude suunatust isiku sisemaailma või välise pildi vastu, kuid mõisteid *au* ja *väärrikus* sisuliselt ei eristata. Räägitakse sisemisest ja välisest aust, kuid samas kasutatakse *au* ja väärrikuse mõisteid sünonüümina, nt *rünne sisemise au ja väärrikuse vastu*. Seetõttu ei ole ka alust kirjandusele toetudes väita, et meie õiguskeel ja kohtupraktika käsitaksid *au* üldmõistena või et *solvamine* kahjustab isiku *väärrikust* ja *laim* tema *au*.

Solvamise suunatust isiku sisemaailmale, tema väärrikuse vastu peaks näitama ka termin *auhaavamine*, mis on üldkeeles kasutatav.⁶⁴ Sama on veidi teises sõnastuses ettevaatlikult kasutanud ka Riigikohus, mistõttu võiks rääkida koguni õiguskeele terminist: tapmine on „reaktsioon varasemale kehalisele (vägivald) või vaimsele (solvamine) haavamisele“.⁶⁵ *Haavuma* võib tähendada solvumist ehk ka tänapäeval, kuna aga omaaegne ettepanek *haavutama sõnadega* ehk *hävama* ja *haavutama teoga* ei ole kasutusele tulnud.⁶⁶ KrK kasutas *isiklikku haavamist* tänapäevase solvamise tähenduses (§ 494 jj); seadustik kasutas ka *laimu* terminit (§ 498), kusjuures seadustiku 28. ptk kandis pealkirja „Teotamine“.⁶⁷

Ränga solvamise, au ja väärrikuse alandamise, rüvetamise tähenduses on üldkeeles ja ka õigus-sõnastikes kasutusel ka *teotamine* (*au teotama, auteotus*), tõlkes kas otseselt seotud solvamise mõistega või märksa laiemas tähenduses.⁶⁸ *Teotamine* solvamise või laimu tähenduses ei ole õiguspraktikas kasutusel; leidsin vaid ühe Riigikohtu lahendi, kus räägitakse *au teotamisest*, kuid seda seoses tsiviilõigusliku mittevaralise kahju hüvitamise nõudega viitega võlaõigusseaduse (VÕS)⁶⁹ § 134 lõikele 2.⁷⁰ KarSi tekst tunneb veel väljendeid *laiba rüvetamine* (§ 148) ja *surnu*

⁶¹ A. Schönke, H. Schröder. Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Aufl. München: Beck 2010 (edaspidi: StGB-Schönke/Schröder), eelm § 185 vnr 1; W. Joecks. Strafgesetzbuch. Studienkommentar. 3. Aufl. München: Beck, 2001, eelm § 185 vnr 12.

⁶² RK 3-1-1-46-02 p 8.

⁶³ RK 3-1-1-81-02 p 10.1-10.3.

⁶⁴ ÕS (viide 39), lk 185 (samas ka: *haavatud ametiuhkus, haavas naist hinge põhjani*).

⁶⁵ Nt RK 3-1-1-1-15 p 11.1, 3-1-1-10-13 p 8, 3-1-1-86-04 p 9.

⁶⁶ ÕS (viide 39), lk 932; F. Karlson, J.V. Veski. Õigusteaduse sõnastik. Tartu: Akadeemilise Kooperatiivi Kirjastus 1934, lk 21–22.

⁶⁷ *Au* oli kasutusel üldmõistena: K. Saarmann, K. Matto. Kriminaalseadustik. Komm vlj. Tallinn: autorite kirjastus, 1937 (edaspidi: KrSK), § 494 komm 2.

⁶⁸ F. Karlson, J.V. Veski (viide 66), lk 9 (vn *оскорбление чести, оскорблять, sks beleidigen* – solvama); Eesti-vene, vene-eesti õigusteaduse sõnastik. Tallinn: Valgus, 1971, lk 92 (vn *опозорить* – häbistama, *поругать* – sõimama vanduma, kiruma); EES (viide 39), lk 524.

⁶⁹ RT I 2016, 7.

mälestuse teotamine (§ 149).⁷¹ Lõpuks olgu märgitud, et PS (RT I 2015, 2) § 17 keelab *au ja hea nime teotamise*, kusjuures PS kommentaari vägagi vaieldaval väitel puudub *au ja hea nime karistus-õiguslik kaitse*.⁷²

Solvamine tähendab isiku väärkuse alandamist ebasüüdsas vormis, seega sõimu, roppusi, nilbusi jms. Selliste väljendite üldnimetusena on kasutatud mõistet *ebatsensuurne*, mis tuleneb ilmselt vene keelest.⁷³ Etümololoogiasõnastik seda sõna ei tunne, nagu ka Karlsoni ja Veski, „Eesti-vene õigus-sõnastik“, KrSK ja KarSK.⁷⁴ Ebatsensuursest sõimust kui pisihuligaansuse tunnusest räägib siiski KrKK.⁷⁵ Üldkeelele ei ole see väljend päris tundmatu – ebatsensuurne tähendab roppu, trükkimiseks süüdsusetut („ei kannata trükkimusta“).⁷⁶ Kohtulahendites on aga väljend *ebatsensuurne* laialt levinud, seda kasutab ka Riigikohus ise.⁷⁷

On arusaadav, et teatud väljendid ei sobi tõesti trükisõnas avaldamiseks ja ka inimeste normaalseks suhtlemiseks. Kunagi hoolitsesid vastavad tsaariametnikud selle eest, et niisugused väljendid trükki ei pääseks; Eesti Vabariigis aga teatavasti tsensuuri ei ole (PS § 45 lg 2). Mingi väljendi lugemine ebasüüdsaks, seega solvavaks ei saa sõltuda sellest, kas keegi müstiline tsensor laseks selle läbi või mitte. Eesti õiguskeelele oleks aeg sellest tsariaegsest terminist loobuda.

2) *Hingelise erutuse seisund*

Ei ole käesoleva artikli autori võimuses vastata küsimusele, kas inimese hing on olemas. Vastav sõna eesti keeles on aga küll, tähendades (kui jätta kõrvale füsioloogiline *hingamine* ehk õhu kopsudesse tõmbamine) elu ja eluvaimu, aga andes liitsõna osana veel lugematu arvu väljendeid.⁷⁸ KrK § 103 ja KarS § 115 lõikes 1 väljendiga *hingelise erutuse seisund* ning KrK § 424 *hingelise ärevusega* on tulnud *hing* ka eesti õiguskeelde.

Võime rääkida ka lihtsalt erutusseisundist, emotsionaalse kõrgepingeseisundist, tundepeurskest jms ning sellega võiks ka hinge rahule jätta. Terminoloogiaküsimus tekib aga *afektiga*, mis vähemalt antud kontekstis on õiguskeeles küsitav. Kirjanduses oli levinud erutusseisundi tähistamine terminiga *afekt*, täpsemalt *füsioloogiline afekt*, mis vastandus süüdimatust tähendavale patoloogilisele afektile (ajutine raske psüühikahäire).⁷⁹ Praeguseks on Riigikohus kohtupsühhiaatria-kohtupsühholoogia kompleksekspertisile toetudes öelnud, et määratlus *füsioloogiline afekt* ei ole konkreetset emotsionaalset seisundit kirjeldav psühholoogiaalane termin ja seetõttu ei ole ekspertiisiga võimalik ka vastata küsimusele, kas süüdistataval niisugune seisund esines.⁸⁰ Juba varem on kirjanduses tehtud ettepanek loobuda *füsioloogilise ja patoloogilise afekti* kasutusest, sest tegu on

⁷⁰ Hingelisest valust ja au teotamisest lähemalt: Völaõigusseadus I. Komm vlj. Koost P. Varul jt (edaspidi: VÕSK). Tallinn: Juura, 2006, § 134 komm. 4.2.

⁷¹ Viimase kohta ka nt RK 3-1-1-137-03 p 10, 19.

⁷² PSK (viide 14) § 17 komm. 2. Kommentaar ei ava au, hea nime ega väärkuse mõisteid.

⁷³ Nt Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации. Москва: Вердикт 1996 (edaspidi: UKK), § 213 komm 2 (*нецензурная брань*).

⁷⁴ Vastavalt viited 39, 66, 68, 67, 3.

⁷⁵ KrKK (viide 10) § 195 komm. 3a.

⁷⁶ ÕS (viide 39), lk 127; EKKS (viide 25) 2, lk 229.

⁷⁷ Nt RK 3-1-1-88-14 p 6.1, 3-1-1-98-09 p 2.2, 3-1-1-1-15 p 6.1, 3-1-1-69-09 p 3, 3-1-1-3-05 p 7.1.

⁷⁸ EES (viide 39), lk 76; rohkeid tähendusi: ÕS (viide 39), lk 204; vt ka VÕSK (viide 70) § 134 komm. 4.2.

⁷⁹ KrSK (viide 67) § 424 komm. 2; KrKK (viide 10) § 103 komm. 2a.

⁸⁰ RK 3-1-1-46-11 p 11.

erineva intensiivsusega kulgeva neurootilise häirega (RHK-10 F43.0).⁸¹ Kui RHK räägibki afektist, siis hoopis teises kontekstis (nt patoloogiline afekt on koos patoloogilise joobega paigutatud RHK-10 jaotusse F23 kui äge ja mööduv psühhootiline episood) ja mitte võrrelduna nn normaalpsühholoogilise (psühhogeense) afektiga.⁸² Afekti vastu võib tuua ka keelilise argumendi, sest see võib väljendada mitte ainult raevu ja meeleheidet, vaid ka vaimustust.⁸³ Vanemas kirjanduses on üritatud asendada võõrkeelne *afekt* omasõnaga *pahv* (*pahvu*)⁸⁴, kuid see termin ei ole õiguskeelde jõudnud ning omab ka üldkeeles pisut teist tähendust: *pahv*: *pahvi* – mahv; suitsu pahvima (sks *paffen*); siiski ka afekti asendajana kõne alla tulev: üllatusest keeletu, löi pahviks, järsku paiskuma.⁸⁵

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kui *afekti* asendumine *pahvu* või mõne muu sõnaga on keeleline probleem, siis termin *füsioloogiline afekt* on sisulistel, eelkõige psühhiaatriast ja psühholoogiast tulenevatel asjaoludel õiguskeelest kadumas. Afekt ise kui tugevat hingelise erutuse seisundit KarSi § 57 lõike 1 punkti 6 ja § 115 tähenduses kirjeldav psüühikanähtus on siiski kirjanduses kasutusel ning võimalik, et hoopis see tõrjub välja teadusliku sisuta mõiste *hingeline erutus*.⁸⁶

(järgneb)

⁸¹ **T. Kompus**. Emotsionaalsete seisundite hindamine psühholoogilisel ekspertiisil. – *Juridica* 2001, nr II, lk 98-99. RHK: Rahvusvaheline Haiguste Klassifikatsioon – rhk.sm.ee.

⁸² **P. Randma**. Afekt kui hingelise erutuse seisund ja ajutine raske psüühikahäire. – *Juridica* 2005, nr V, lk 327; **J. Saar, P. Pikamäe**. Hingelise erutuse seisund. – *Juridica* 2006, nr IX, lk 597.

⁸³ EKKS (viide 25) 1, lk 37.

⁸⁴ **F. Karlson, J.V. Veski** (viide 66), lk 2, 77.

⁸⁵ ÕS (viide 39), lk 635; EES (viide 39), lk 346; EKKS (viide 25) IV.1, lk 116.

⁸⁶ Lähemalt: **T. Bachmann** (viide 33), lk 179–184.